

INTRODUCERE

Studiul de față aduce la lumină o personalitate complexă a culturii române, dificil de încadrat în canoane stricte, deoarece Valeriu Anania se prezintă ca un om cu multe „măști”. Scriitor și teolog deopotrivă, teologul s-a manifestat ulterior literatului, Valeriu Anania intrând în atenția cercetătorilor în ultima parte a vieții sale.

Premisa de la care a pornit studiul de față a fost justificată de eliberarea spiritului interogator, neîngrădit de ocultările unui regim defunct, cu scopul deoalării unei personalități polivalente despre care Tudor Arghezi spunea: „Anania se arată în alte vremi, când pulbera stârnită de telegarii lui nu mai oprește ochii să vadă. Că poetul rămâne incomod, e natural. E pismuit, l-am auzit clevetit și o să fie, poate pe ici pe colo contestat. Atât mai rău și atât mai bine”¹. În plus, opera lui Anania nu este cercetată în integralitate până astăzi.

Lucrarea oferă un tablou adus la zi al vieții și operei lui Valeriu Anania. Opera literară, ce i-a adus recunoașterea ca scriitor, intrarea în Uniunea Scriitorilor din România, precum și două premii ale prestigioasei instituții, unul pentru Dramaturgie (1982) și unul pentru Memorialistică (2009), se întinde pe o durată de șase decenii. La tot acest destin se adaugă aparițiile postume, reconstituiri și adăugiri la ceea ce se știa până la intrarea sa în eternitate.

Biografia scriitorului, cunoscută în cea mai mare parte din memorialistică, interviuri și mărturiile acestuia, este confirmată și completată de cercetarea de arhivă. Teolog și literat, așa cum îi plăcea să se autodefinească, atras în același timp de știință, Anania a demonstrat că veacul în care a trăit și scris a fost incompatibil cu forul său interior, și prin el cu o întreagă generație de scriitori pe care Laurențiu Ulici a numit-o „generația întârziată”. Ucenicul lui Valeriu Anania din perioada directoratului său la Editura Institutului Biblic din București, Teodor Baconschi spune: „Părintele Anania este prin excelență un om liber, un om care a refuzat să-și sacrifice înzestrările pe seama modelelor ideologice, a imperativelor previzibile sau a obligațiilor circumstanțiale!”²

¹ Tudor Arghezi, *Predoslovie la Miorița*, în Valeriu Anania, *Miorița*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. IX.

² Teodor Baconschi, *Părintele Anania*, în Teodor Baconschi, *Ispita binelui. Eseuri despre urbanitatea credinței*, ed. Anastasia, București, 1999, p. 237.

Dramaturgia lui Anania reprezintă vârful creației sale atât ca întindere, cât și ca profunzime. Aici, Anania are orgoliul de a reinterpretă mituri esențiale ale românilor, puternic infuzate de elemente de folclor, eres popular, istorie și creștinism, oferind cititorilor „o fascinantă experiență de întoarcere a mitului, înțeleasă ca retrăire-reinventare a acestuia”³ De importanță considerabilă în revelarea corectă a dramaturgului este apariția postumă a volumului *Fântâna Lacrimilor* în anul 2016, ce cuprinde lucrări de tinerețe. Poezia sa este una de inspirație religioasă, născută, în mare parte, în închisoare.

Memorialistica dezvăluie că timpul în care și-a trăit cea mai mare parte a vieții este în profund dezacord cu regimul său sufletesc, de unde și destinul tragic pe care l-a avut și căruia a încercat și a reușit să îi supraviețuiască atât fizic, cât și spiritual. Calitatea de publicist manifestată ca inițiator de gazete, editor sau autor de articole publicate în țară sau străinătate subscie la destinul său întortocheat.

Vocația de traducător, manifestată spre sfârșitul vieții, când alege să se dedice traducerii Bibliei în limba română, reprezintă împlinirea sa ca om de cultură, Anania considerând toată activitatea sa literară drept pregătire pentru acest ultim mare proiect. Aurel Sasu spune în *Dicționarul general al literaturii române*: „Traducerea sa constituie un moment important în cultura română, deopotrivă laică și religioasă, prin prospețimea și naturalitatea limbii și prin restituirea unor sensuri pierdute ori răstălmăcite în traducerile anterioare”⁴.

Corespondența este cel mai nou și mai necunoscut capitol al scriitorului. Prin strădania lui Aurel Sasu a apărut, în anul 2015, corespondența dintre Valeriu Anania și George Alexe care se întinde pe mai multe decenii. Pe lângă volumul publicat de criticul amintit se mai păstrează o corespondență mult mai redusă ca întindere în manuscris la Biblioteca Națională a României, precum și alte scrisori răzlețe.

³ Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 158.

⁴ *Ibidem*, p. 158-159.

I.

BIOGRAFIA

*Destinu-i aspru și sălbatec cu cei ce nu știu să-l înfrângă
Dar omul e menit să lupte și să învingă, nu să plângă.*
Valeriu Anania

*Cît m-am ținut eu să rămîn anonim, tot nu s-a putut.
E și acesta un destin: să mergi prin lume ca o mîță pe claviatura unui pian
(în fond, autorul aventurii e stăpînul, care, iubitor de muzică, lasă pianul deschis)*
Valeriu Anania

Valeriu Anania, „efigie de aur, scoasă din pământul oltenesc”⁵, vede lumina zilei la data de 18 martie 1921, în comuna Glăvile din județul Vâlcea, fiind al treilea copil, din cei patru fii ai familiei Anania. Mama sa, Ana, fiică de preot, dintr-un „vechi-străvechi-neam al Mărgăriteștilor, familie de preoți, și care avea o proprietate în comuna Glăvile, din județul Vâlcea, ea fiind, de fapt, originară din Amărăști”⁶. Tatăl său, Vasile, mic negustor de țară, se născuse în Transilvania, în localitatea Boz, din județul Sibiu. Bunicii scriitorului trecuseră Carpații spre Vâlcea când tatăl său era încă copil: „Nu se căpătuisese nici printre olteni – pe el, negustor ardelean, l-a «mâncat» repede concurența juveților de baștină -, și nu s-a căpătuit, vai de el, nici în București. N-a lucrat cu colibița, ci ca muncitor la fostă Societate a Tramvaielor (...) ca să-și țină copiii în școală. Eu am rămas în sat cu mama și cu o soră mai mică. Am crescut așa, un fel de orfani de tată. Am avut o copilărie tristă, binecuvântată cu lacrimile mamei”⁷. În aceste împrejurări, mama viitorului scriitor își pune decisiv amprenta asupra educației din vremea copilăriei și asupra făuririi

⁵ Tudor Arghezi, *op.cit.*, p. IX.

⁶ Bartolomeu Valeriu Anania, *Icoana patriei vâlcene*, ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2002, p. 14.

⁷ Gheorghe Cunescu, *Cu Valeriu Anania despre teatru, mituri, românii din America*, în *Vatra*, II, nr. 18, 20 septembrie 1972, republicat (sub titlul *De vorbă cu Gheorghe Cunescu*) în Valeriu Anania, *Din spume mării. Pagini despre religie și cultură*, Ediție îngrijită și postfață de Sandu Frunză, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 197.

sale ca om. Ea contribuie modelator la crearea afinităților artistice ale lui Valeriu, care, departe de pământul românesc, va rememora figura tutelară a mamei, într-un articol publicat în Statele Unite ale Americii, la Detroit: „Și poate c-aș rămâne la suprafață, ca o expresie penibilă a zborului de vrabie, dacă maică-mea nu m-ar fi purtat, copilandru, prin chinga de pădure a Grădiștei, moștenită de la părinți, și nu mi-ar fi arătat fagii în coaja groasă a căroră bunicul își crestase, cu o jumătate de veac în urmă, numele. Tânăr pe atunci, ca și copacii pe care îi îmbrățișa cu acel gest ritual al îndrăgostiților, bunicul crescuse odată cu ei, îmbătrânise, intrase-n pământ, și mi-i lăsa, mărturie și adevăr, să citesc într-înșii mândria de a coborî din neamul Mărgăriteștilor, din spița acelei legendare Mărgărita care, pe la vârsta de vreo sută și zece ani, torcea din furcă până la miezul nopții și ieșea apoi în băătătură să asculte toaca-n cer, a îngerilor ce slujeau liturgia. / (...) / Teiul lui Tache, la numai două-trei praștii de fereastră copilăriei mele, era viu, însuflețit. În scorbura lui sălășluia Zmeul. Nu-l văzusem niciodată pe Zmeu, dar mama spunea că uneori tainicul sihastru iese seara și zboară peste sat, lăsând în urmă-i o lumină subțire și un abur ușor, ca un oftat. Nu mi-l puteam închipui cum arată și nici nu știam dacă trebuie sau nu să mă-nspăimânt. Am început oarecum să mă dumiresc când am văzut-o pe vecina Maria spunând despre fata ei că «are zmeu»; pasă-mi-te, Leandra prinsese să tânjească a lingoare, bântuită de fiorii nelămuriții ai dragostei dintâi. Mai târziu, întâlnit prin cărți cu mitul Zburătorului, nu mi l-am putut imagina altfel și altunde decât veghind în scorbura din teiul lui Tache.

De altfel, maică-mea nu știa povești închipuite, ci întâmplări adevărate, petrecute-n sat. Dumnezeu și Sfântul Petre veneau spre pământ pe piciorul Piscului Lart, fata moșului cea cuminte își făcuse bordei în Gorgotești, Statu-Palma-Barbăcot se da de-a dura pe mägura de lângă Râpa-Naltă. Mama istorisea o singură dată, apoi poveștile erau spuse și răspuse, la nesfârșit, de pământurile dimprejur⁸. Experiența copilăriei pe plaiurile vâlcene se va regăsi mai târziu în opera scriitorului, care va fructifica experiența copilăriei prin intermediul fantasticului, miticului și folcloricului.

Urmează primele cinci clase în satul natal, între anii 1927-1933. La vârsta de zece ani, pe când era elev în clasa a treia, este dat exemplul clasei de învățătorul Nea Bădiță pentru o poezie, inspirată din bătălia de la Călugăreni. Nea Bădiță îl

⁸ Valeriu Anania, *Mistica pământului*, în *Credința*, Detroit, 4/1969, reprodus în Valeriu Anania, *Opera literară VIII, Publicistica, I, De dincolo de ape. Pagini de jurnal și alte texte*, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 198-199.

îndeamnă să scrie în continuare, fără să prevadă rodnică activitate literară a învățacelui său. Privind înapoi de la statura scriitorului împlinit, Anania mărturisește: „În clasa a treia primară de îndată ce m-am pomenit că pot face versuri și am scris întâia mea poezie, dascălul, după ce a citit-o, m-a lăudat și încurajat (moment crucial în viața mea)⁹.

La vârsta de numai doisprezece ani părăsește satul natal, rămas în memoria acestuia ca un topos de referință al devenirii sale, spre care va privi cu nostalgia originii: „M-am născut la sat, dar nu am nostalgia lui decât în măsura în care-mi aduc aminte de lunca Paiencii, de pădurile Turculeștilor, de Braniște, de zăvoaiele malurilor Peștenii, de văile așternute pe dealurile Oltenței și Aninoasei. Pe oameni i-am uitat, mi-am uitat aproape și rudeniile. Caut să mai ghicesc nume și chipuri, pipăi amintirea pe reliefuri, cu degetele orbului”¹⁰.

Se înscrie în 1933, la insistențele mamei sale, care dorea să-l vadă preot, asemenea bunicului, la Seminarul Central din București. Îl va absolvi în vara anului 1941. Anii de formare de la Seminarul Central au reprezentat pentru Anania o perioadă importantă pentru edificarea personalității scriitorului ce stătea să se nască. Aici, are profesori, nume sonore ale literaturii române, precum Petru Caraman și Anton Holban, căruia îi va purta o admirație deosebită. Autorul romanului *O moarte care nu dovedește nimic* îl inițiază pe elevul său în lumea literelor din București, îi stârnește apetitul pentru lectură și îl invită la audiții de muzică clasică chiar în casa lui. Moartea neașteptată a lui Holban conduce la debutul publicistic al adolescentului Anania cu articolul *Camaradul Anton*¹¹, după ce în anul 1935, la data de 13 octombrie, se înregistrează debutul absolut cu poezia *Pământ și cer*, în revista *Ortodoxia*.

Trebuie amintit că Seminarul Central din București era condus, la vremea respectivă, de Petre Partenie, „om învățat, scriitor, liberal, membru în Parlament”, care, văzând veleitățile literare ale elevului său, îi acordă tot sprijinul pentru a se afirma în literatură. Directorul Seminarului este cel care contribuie decisiv la debutul ca dramaturg al lui Valeriu Anania, în ziua de 26 noiembrie 1938¹²: „El m-a încurajat să scriu literatură, datorită lui am intrat în arena publică cu prima mea

⁹ Valeriu Anania, Aurel Sasu, *Despre noi și despre alții*, ed. Curtea Veche, București, 2009, p. 26.

¹⁰ Valeriu Anania, *Mistica pământului*, în *Credința*, Detroit, 4/1969, reprodus în Valeriu Anania, *Opera literară VIII, Publicistica, I, De dincolo de ape. Pagini de jurnal și alte texte*, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 198.

¹¹ *Camaradul Aron*, în revista *Vremea*, din 7 februarie 1937.

¹² Valeriu Anania, *Memorii*, ed. Polirom, Iași, 2011, p. 22.

piesă de teatru (*Jocul Fulgilor*, reprezentată, prin recomandarea lui, la Radio România, în regia lui Atanasie Mitric)”, „o piesișoară dulce și naivă, cu frunze galbene și fulgi de zăpadă”¹³ (piesă nepublicată). La 11 mai 1939, reușește să pună în scenă, cu ajutorul lui Nicolae Iorga, piesa în versuri *La furcărie*, „inspirată direct din folclor, din viața satului oltenesc”¹⁴. Despre această piesă nepublicată, Anania va oferi câteva explicații lămuritoare privind nucleul ei tematic: „denumirea vine de la șezătorile care aveau loc toamna, de două trei ori în vremea recoltei, unde se adunau bărbați și femei și spuneau povești, basme, anecdote și întâmplări”¹⁵. Regia aparține tot dramaturgului, piesa fiind jucată pe scena Teatrului Ligii Culturale din București (piesă nepublicată). Inimosul elev primește din partea primarului general al Capitalei un premiu de cinci mii de lei pentru poezia *Drapelul* și participă la toate manifestările culturale ale școlii recitând poezii. În iunie 1939 primește o medalie a „Meritului cultural” chiar din mâna regelui Carol al II-lea. Prin Straja Țării primește o bursă lunară de la preotul Grigore Cristescu.

În luna martie a anului 1940, Teatrul „Studio Național” din București îi pune în scenă poemul dramatic *Dochia*, în regia lui Nicolae Kirilov, cu Nina Diaconescu în rolul principal. Un paradox existențial este prezența într-un rol secundar a Monei, fiica lui Nicolae Petrescu, directorul general al penitenciarelor, cel care l-a încarcerat pe Dumitru Anania, fratele mai mare al scriitorului. *Legendă istorică* în trei acte, așa cum o numește în subtitlu, adnotată de scriitor pe ultima pagină, noiembrie 1939, trebuie să mai aștepte până în anul 2016 când este publicată în volumul Valeriu Anania, *Fântâna lacrimilor, teatru inedit*, Ediție critică și prefață de Aurel Sasu la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca. Din prefața volumului editat de Aurel Sasu aflăm că piesa a fost scrisă în vara anului 1939, la Malnaș-Băi, unde Anania se găsea în calitate de supraveghetor al copiilor într-o tabără străjerească¹⁶. Publicarea acestei piese de tinerețe, inspirată din mitologia românească, relevă că afinitatea scriitorului spre creații ce așează sub aceeași

¹³ Idem, *Scrisoare pe frunză*, în *Noi*, nr. 2, februarie 1970, reprodus în Valeriu Anania, *De dincolo de ape*, ed. Polirom, Iași, 2009, p. 234.

¹⁴ Gheorghe Cunescu, *Cu Valeriu Anania despre teatru, mituri, românii din America*, în *Vatra*, II, nr. 18, 20 septembrie 1972, republicat (cu titlul *De vorbă cu Gheorghe Cunescu*) în Valeriu Anania, *Din spumele mării, Pagini de religie și cultură*, ediție îngrijită și postfață de Sandu Frunză, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 197.

¹⁵ Bartolomeu Valeriu Anania, *Icoana patriei vâlcene*, ed. cit., p. 27.

¹⁶ Aurel Sasu, *Prefață* la Valeriu Anania, *Fântâna lacrimilor, teatru inedit*, Ediție critică și prefață de Aurel Sasu, ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 9.

umbrelă mitul și istoria, se afla în ființa sa în stare latentă, profilul scriitorului fiind conturat timpuriu în linii fundamentale¹⁷.

La data de 21 ianuarie 1941 obține „ordonanța prezidențială” pentru revista lunară *Dacia Rediviva*¹⁸, subintitulată *Revistă de spiritualitate românească*, pe care nu o putea conduce, deoarece era minor. În această situație, îl alege, pentru funcția de director, pe I. Bârlănescu-Begu, student la Teologie și prim mentor la cenaclul „Nicolae Milescu”¹⁹. Împreună cu Zaharia Ducu, Constantin Bărbulescu și Ștefan Radu plănuiește apariția primului număr al revistei. Din nefericire, momentul înființării *Daciei Rediviva* coincide cu izbucnirea faimoasei rebeliuni a legionarilor împotriva lui Ion Antonescu, ceea ce duce la amânarea apariției primului număr. Prin strădania unor prieteni, a reușit să adune bani pentru tipărirea primei ediții, ce va vedea lumina tiparului abia în aprilie, așa cum mărturisește Anania, – „deși redacția propriu-zisă era în pupitrul meu de elev într-a opta, am avut ambiția ca *Dacia Rediviva* să nu fie cotate drept o revistă școlărească și am folosit, pentru copertă, adresa unui prieten al fratelui meu, care se întâmpla să locuiască pe strada...Nicolae Milescu”²⁰. Proaspăt absolvent al Seminarului Central din București, tânărul Anania mută redacția *Daciei Rediviva* la domiciliul său de pe bulevardul Dacia numărul 20 din București.

Chinuit de neajunsurile materiale, ce făceau apariția revistei tot mai anevoioasă, dar animat de gândul că poate ajunge un nume în literatură, Anania

¹⁷ Într-un interviu din anul 1987 Valeriu Anania spunea: „Pe la vreo șaptesprezece-optsprezece ani, deci la o vârstă la care nu poate spune că așa fi avut un program estetic – propriu sau adoptat – am scris un poem dramatic (care a văzut și lumina rampei), intitulat *Dochia*, numele fiicei legendare a lui Decebal (și altceva decât Baba Dochia, cea cu cojoacele), despre care aflasem din povestirile mamei cu mult înainte de a o întâlni în povestirile lui Gheorghe Asachi. Venit după o feerie pură (*Jocul fulgilor*) și un scenariu realist (*La furcărie*), acesta le îngemăna, ca procedeu, pe amândouă, și nu numai atunci, punându-o în scenă pe fabuloasa Dochia laolaltă cu eroi de certă concretețe istorică (Decebal, Traian, Longinus), am simțit că sunt la largul meu, că cele două categorii de personaje pot trăi laolaltă în modul cel mai natural. Mult mai târziu, peste aproape două decenii, în timp ce prindea contur cunoscuta mea pentalogie dramatică, am devenit conștient că dimensiunea mitică e un produs firesc a modului meu de a-mi gândi scrierile, dincolo (mai degrabă încoace) de orice intenție programatică”. (Ion Pinteș, *Dialog cu scriitorul Valeriu Anania*, în *Steaua*, XXXVII, 12/decembrie 1987, p. 22-25, republicat în Valeriu Anania, *Opera literară, IX, Publicistica, II*, ed. Limes, Cluj-Napoca, p. 343)

¹⁸ *Dacia Rediviva, Revistă de spiritualitate românească*, înscrisă la Trib. Ilfov sub Nr. 11/941. Secretar de redacția Aurel Cosmoiu, Redacția și administrația Valeriu Anania.

¹⁹ Valeriu Anania, *Memorii*, p. 31.

²⁰ *Ibidem*, p. 33.

trăiește „prima întâlnire fatidică (de la originalul *fatum*) cu numele lui Arghezi”. Autorul citește un articol al maestrului de la Mărțișor, în care acesta, „amintindu-și de vremea petrecută în tinerețe la Paris, povestea că studenții săraci se angajau, pe durata primului semestru, chelneri la restaurat și-i serveau pe colegii lor bogați spre a-și asigura studiile pe cel de-al doilea²¹. Astfel, se angajează chelner la restaurantul lui jupân Manole Șerbănescu, căruia îi servise drept profesor pentru odraslele sale din strada Vasile Lascăr. Alege să lucreze aici din dorința de a aduna fondurile necesare pentru o parte din cheltuielile revistei, care avea „un caracter strict literar, fără nicio implicație politică”²², ce apărea datorită entuziasmului de care dădeau dovadă „membrii redacției”, care erau „săraci lipiți pământului”. Scriitorul consemnează: „ne visam scriitori temuți, cu nume și renume – măcar că nu aveam ambiția să întemeiem o «școală» sau un «curent», dar, din păcate, continuă el „vremurile s-au năpustit asupra noastră, crâncene și ne-au risipit și ne-au împuținat idealurile”²³. Totuși, în paginile revistei, publică o serie de creații proprii: poezia *Întoarcerea* și *Cântec și slovă* în primul număr din aprilie 1941, la care se adaugă *Răzvrătitul* în numărul doi, din mai și *Strigoii* în numerele următoare, precum și prima încercare de exegeză literară: *Condiția existenței terestre a lui Eminescu* în numărul 3-5, pe iunie-august, *Cântecul sufletului însingurat* (nr. 1/ 1942). Publicația are un destin efemer, războiul atrăgând cu sine încetarea existenței acesteia, precum și risipirea visurilor literare ale colegilor de redacție. Sentimentul că ar putea „muri ridicol și inutil, absurd, ca un prost care nici nu a căzut eroic, nici nu se stinge de moarte bună”, l-a „întărâtat” pe tânărul Anania să țină condeiul în mână, după cum notează chiar el, și să dea „vieții – ca și morții – ...un înțeles de care să nu mă rușinez nici în fața oamenilor și nici la scaunul de judecată”²⁴. În paginile revistei apar creații scrise de Ștefan Augustin Doinaș, Radu Gyr, Ernest Bernea sau Romulus Vulcănescu.

Din timpul petrecut la Seminarul Central din București datează și primele implicări ale lui Anania în viața politică și publică a cetății. La numai cincisprezece ani, este recrutat „în «mănunchiul de prieteni» al Frăției de Cruce din Seminarul Central”, ademenit fiind, potrivit spuselor scriitorului: „de către un elev mai în vârstă decât mine, care-mi vorbise îndelung și cu tact despre soarta nenorocită a țării, roasă până-n măduvă de stricăciunea partidelor politice. (...) Cred că mi-a plăcut ideea în sine,

²¹ Idem, *Rotonda plopilor aprinși*, ed. Polirom, Iași, 2009, p. 36.

²² Idem, *Memorii*, p. 33.

²³ *Ibidem*, p. 34.

²⁴ *Ibidem*, p. 35.